

kan hahmo tekee hykerryttävästi naurettavaksi armeijan sisäisen hierarkkisen kurikulttuurin, jota Timo K. Mukka myöhemmin kuvailee onnistuneesti ihanassa ja kriittisessä romaanissaan *Täältä jostakin* (1965). Sekä O'Hara että Rokka on kirjoitettu joukkonsa selviytyjiksi. Hahmot muistuttavatkin toisiaan itsepäisyydessään, omanarvontunnonaan ja nöyristelemättömyydessään. Molemmat tuottavat lukijalle riemullista nautintoa kyseenalaistamalla senhetkisen yhteisönsä vakiintuneita ja usein täysin tolkuttomia käytäntöjä. Perimmäinen syy siihen, miksi Rokan hahmo jaksaa ihastuttaa lukukerrasta toiseen, on kohdallani kuitenkin kotoisen henkilökohtainen. Rokan maailmassa oleminen tapa – ”Mut nii se on jot suru ei tähä takkii sovi” – ja eteläkannakselainen murre muistuttavat erehdyttävästi rakkaan mummovainaan vastaavia. *Tuntematon* päästää lukijan sisälle miesten väliseen ystävyyteen ja nauruun ja selviytymiskeinoihin absurdeissa olosuhteissa. Onko sitä paitsi missään romaania, joka sekä alkaisi että loppuisi niin kertakaikkisen puhuttelevasti? Ironinen, mutta lämpöistä hellyyttä kerrottavaan kohtaan tunteva kertojan ääni suorastaan tikahduttaa: se naurattaa ja itkettää samanaikaisesti.

Tuulen viemää ja *Tuntematon sotilas* ovat paitsi järkyttävän hyviä romaaneja, myös järkyttäviä muistutuksia. Vetäytymistaisteluiden epätoivossa Kannaksella 1944 kapteeniksi ylennetyt komppanianpäällikkö Kariluodon kuoleman yhteydessä kiteytyy koko sodan järjettömyys:

Jorma Kariluoto oli maksanut veronsa ihmisten yhteiselle tyhmyydelle.

Niin olivat tehneet myöskin Virolainen, Rekomaa, Heikinaro, Pokki, Vähä-Martti, Hellström, Lepänoja, Airila, Saastamoinen, Häkkilä, Elo, Uimonen, Vartio, Suonpää, Mikkola, Yli-Hannu, Kuusenoja, Kalliomäki, Vainionpää, Ylönen ja Teerimäki. Heidät siunattiin kaikki kentälle jääneinä. [--] Venäläiset työjoukot hautasivat heidät yhdessä pataljoonan muiden kaatuneiden kanssa suon laitaan lähelle Sarastien komentopaikkaa. (TS 392–393.)

Tuntemattoman katkelman sukunimiluettelo vaikuttaa persoonattomalta ja tyllyltä. Samanlaisia loputtomia luetteloita löytyy joka kirkonkylän hautausmaalta. Linnan romaani on kuitenkin onnistunut tuomaan nämä tavallisen suruttomat pojat, jotka hätäisesti haudataan tuntemattoman ja unohdetun suon laitaan, hyvin lähelle. Siksi niiden menetyksen tuntuu hirvittävältä.